

GRIGORE GAFENCU ȘI FORMULA DE SECURITATE INTITULATĂ “BLOCUL NEUTRILOR”

Andrei Lucaci

1. De la Antanta Balcanică la Blocul Neutrilor

“Dotat cu un farmec extraordinar și o strălucire care îi atrăgea toate simpatiile”¹ așa cum îl prezenta în epocă economistul francez Henry Proust, numirea lui Grigore Gafencu la conducerea Ministerului de Externe începând cu data de 21 decembrie 1938 în guvenul Armand Călinescu, a fost extrem de bine primită atât în țară cât și în străinătate. Considerat a fi “*omul cel mai sincer atașat politicii externe promovate de România după 1916*”², se spera ca prin recunoscuta și apreciată sa abilitate diplomatică, împreună cu simpatia personală față de sistemul tradițional de alianțe cu Anglia și Franța, unde avea numeroase cunoștințe, să producă o diminuare a influențelor germane.

Pe de altă parte, aflat printre personalitățile politice românești care vedeau în Carol al II-lea și dictatura sa personală unica soluție de contracarare a legionarilor, Grigore Gafencu și-a dorit și cuprinsul programul său direcțiile de politică externă stabilite de rege cu ideea revigorării legăturilor cu foștii aliați și prin aceasta, la stoparea penetrației germane. Acest obiectiv devenea unul necesar în condițiile în care la numai o lună de la numirea sa Grigore Gafencu ia cunoștință în 30 ianuarie 1939, de un raport întocmit de Marele Stat Major al armatei române, care prin titlul său, **Expansiunea germană către estul și sud-estul Europei**³, și prin conținut, lăsa într-un mod foarte clar să se înțeleagă că Germania va face tot ce-i sta în putință pentru a-și aservi România. Urmărind “*între state o îșelegre, care să chezășuiască fiecăruia îndeplinirea muncii lui naționale și o temeinică siguranță*”⁴ Grigore Gafencu va acționa pentru întărirea legăturilor dintre statele membre ale Înțelegerii Balcanice, în dorința de a găsi o soluție în fața agresivității crescânde a celui de-al treilea Reich.

În urma unui schimb de telegrame dintre București și capitalele țărilor membre ale Înțelegerii Balcanice, care evidențiau o preocupare crescândă a acestora față de acțiunile germane, în 20-22 februarie în capitala română, are loc sesiunea Consiliului Permanent care, în baza procelor verbale existente, constată o reală îngrijorare față de evenimentele din Europa, precum și faptul că prin anumite manevre Berlinul încearcă o înrăutățire a relațiilor dintre membrii alianței balcanice. Deoarece punctul nevralgic al Înțelegerii Balcanice consta în revendicările teritoriale ale Bulgariei, o mare parte a discuțiilor celor patru miniștri prelevau necesitatea unor

¹ Apud Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *România după Marea Unire*, București, 1988, p. 904.

² *Ibidem*.

³ Arhiva M.F.A., dosar 255/39, p. 105-112.

⁴ Grigore Gafencu, *Politica externă a României 1939*, Biblioteca Muzeului Național de Istorie a României, București, vol. 11/58 inv. 283, p. 8.

relații pașnice cu Sofia, cu toate că potrivit telegramei din 11 februarie 1939 expediată de la Berlin “*se evidențiază dorința și tendința Reich-ului de a opri Bulgaria să intre în Înțelegerea Balcanică*”⁵

În perioada care a urmat, pe fondul directivei Consiliului Permanent al Înțelegerii Balcanice, s-au căutat variante optime de rezistență împotriva unei agresiuni germane în Balcani, sens în care România a desfășurat o serie de consultări în vederea obținerii unor asigurări mai ferme din partea Angliei și a Franței, încercându-se totodată, prin mijlocirea Turciei, o apropiere față de U.R.S.S.

Toate aceste încercări, sunt sortite eșecului, până în data de 15 martie 1939, când Germania, urmărindu-și proiectele, rezolvă și problema cehoslovacă.

Din acest moment, Marea Britanie își schimbă atitudinea probabil și datorită “Afacerii Tilea” și prin vocea lordului Halifax – ministrul de externe britanic, Germania este anunțată că ocuparea Cehoslovaciei este “*în totală contradicție cu Acordul de la München*”⁶, marcând astfel acel “*punct de cotitură în politica britanică*”⁷.

Referitor la “Afacerea Tilea” pe cât de controversată în epocă pe atât de clară astăzi, două elemente sunt esențiale în înțelegerea ei, respectiv întâlnirea dintre reprezentantul român și lordul Halifax, pe de o parte și modul în care presa britanică a reflectat-o în ziarele *The Times* și *The Daily Telegraph*, pe de altă parte. În realitate, în ziua de 17 martie 1939, în cadrul conversației dintre Tilea și lordul Halifax reprezentantul român a dorit să cunoască dacă Marea Britanie în situația în care România ar urma să devină, după Cehoslovacia, următoarea victimă, ar putea întreprinde câteva gesturi de simpatie, mai ales “*că Germania solicită din partea Bucureștiului un monopol al produselor industriale*”⁸.

Referitor la acest monopol, partea britanică susține că Tilea a exagerat amploarea amenințării deoarece solicitările germane “*păreau guvernului român a aduce foarte mult cu un ultimatum*”⁹. Indiferent de modul de percepție de către guvernul britanic a declarației lui Tilea, mult mai important este faptul că “*oportuna indiscreție a lui Tilea a avut darul să influențeze politica britanică*”¹⁰. Convinși de faptul că dispariția Cehoslovaciei va duce în mod cert la alte victime “exagerarea” lui Tilea a făcut posibil acel “*salt politic care a uluit lumea*”¹¹, din partea guvernului Marii Britanii prin vocea lui Chamberlain, care în 17 martie 1939, ca o consecință practică a evenimentului, a inițiat acțiuni diplomatice spre statele din Balcani, anunțând că Anglia își manifesta hotărârea de a se opune la orice nouă agresiune.

Lipsa unui document scris ne împiedică să știm astăzi dacă inițiativa lui Tilea a fost rezultatul unui mesaj trimis de Grigore Gafencu sau Armand Călinescu.

⁵ Cristian Popișteanu, *România și Antanta Balcanică*, București, Editura Politică, 19638, p. 241.

⁶ David Britton Funderburk, *Politica Marii Britanii față de România 1938-1940*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, p. 99.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*, p. 96.

⁹ *Ibidem*, p. 98.

¹⁰ *Ibidem*, p. 97.

¹¹ *Ibidem*, p. 98.

Existența confirmată a unor deosebiri în problema politicii externe românești, este însă mai puțin importantă, în condițiile în care, evoluția ulterioară a politicii externe britanice, a marcat într-un mod cât se poate de evident o dinamică mereu crescândă de măsuri îndreptate împotriva expansiunii germane. Iar dacă se presupune că "Afacerea Tilea" a deșteptat Anglia, atunci cu siguranță ocuparea, la 7 aprilie 1939, de către Italia a Albaniei și mișcarea trupelor italiene spre Grecia, a marcat în mod definitiv trezirea Marii Britanii, mai ales că în zona mediteraneană Londra avea interese și priorități tradiționale.

De acum înainte potrivit lui Grigore Gafencu "*conducătorii francezi și englezi aveau să se străduiască a demonstra că nu mai era posibilă vreo neînțelegere și că Franța și Anglia nu renunțaseră, în calitatea lor de mari puteri de a fi prezente pretutindeni în Europa*"¹².

Considerată de același Grigore Gafencu, "*criza finală și hotărâtoare de dinaintea marelui conflict*"¹³, primăvara anului 1939, aduce în politica externă românească o serie de pași decisivi, meniți să dea zonei balcanilor o cât mai mare stabilitate, iar României o garanție cât mai clară asupra frontierelor și independenței sale.

În dorința consolidării alianțelor din cadrul Înțelegerii Balcanice, la începutul lunii aprilie Grigore Gafencu întreprinde o vizită în Turcia, Grecia și Iugoslavia, prilej cu care, luând act de pericolul pe care "*pătrunderea tot mai adâncă a Italiei în existența de stat a Albaniei*"¹⁴ îl reprezenta pentru securitatea zonală, se apreciază de comun acord, că "*Înțelegerea Balcanică este menită să capete în împrejurările de azi o însemnătate tot mai mare*"¹⁵. Pentru aceasta se propune Bulgariei prin intermediul Turciei o ameliorare a relațiilor cu membrii alianței, propunere care, după prima rundă de discuții bulgaro-turce va fi abandonată de Sofia.

Pe baza rezultatelor obținute în urma vizitelor întreprinse și având convigerea bunelor intenții bulgare, Grigore Gafencu consideră că a sosit momentul ca principalele capitale europene, să ia act de intențiile de rezistență în Balcani, fapt pentru care, în a doua jumătate a lunii aprilie începe un lung turneu diplomatic în Germania, Italia, Belgia, Franța și Anglia.

Urmărind a stabili în ce mod Europa va respecta sistemul de alianțe din Balcani, și mai ales până unde vor merge garanțiile anglo-franceze asupra frontierelor românești, Grigore Gafencu are, pe rând, întâlniri cu Hitler, von Ribbentrop și Göring pe care îi asigură de dorința unor bune relații, cu reprezentanții guvernului britanic, dar și cu Churchill și Eden care exprimau un alt punct de vedere decât cel oficial, cu Eduard Daladier și Georges Bannet la Paris, continuând cu Roma unde îi întâlnește pe Mussolini, Ciano și Victor Emmanuel, și încheind cu cetatea Vaticanului, unde "*într-o atmosferă purificată, despuiată de comentarii pătimase*"¹⁶, Suveranul pontif Pius al

¹² Grigore Gafencu, *Ultimele zile ale Europei*, București, Editura Politică, 1992, p. 30.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ Cristian Popișteanu, op.cit., p. 246.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ Grigore Gafencu, *Ultimile zile...*, p. 177.

XII-lea îi spune că *“acțiunea oamenilor tinde să scape legii lui Dumnezeu”*¹⁷ La înapoiere, primind semnale potrivit cărora, datorită presiunilor exercitate de Germania, la Belgrad scade interesul față de Înțelegerea Balcanică, Grigore Gafencu face o escală în capitala Iugoslaviei, ocazie cu care constatăm că noul ministru de externe Cincar Markovic, fost ambasador la Berlin, era adeptul unei apropieri față de politica lui Hitler, în condițiile în care Anglia și Franța nu formulaseră încă propuneri în vederea unei declarații de garanții.

Mai mult decât atât, negocierile active dintre Anglia și Turcia și schimbul de declarații din 12 mai 1939 potrivit cărora *“cele două guverne recunosc că este necesar să se asigure stabilitatea securității în Balcani”*¹⁸ au declanșat un atac violent din partea lui Ciano, din care rezultă că Turcia, vorbind în contul vecinilor, angaja toate statele balcanice împotriva Romei și a Berlinului, astfel încât Iugoslavia va trebui să aleagă între Axă și aliații săi balcanici¹⁹.

Pe acest fond, datorită tendințelor centrifuge manifestate în guvernul de la Belgrad, între România și Iugoslavia vor exista mai multe runde de discuții la nivelul miniștrilor de externe, prin intermediul cărora Grigore Gafencu încearcă să păstreze Belgradul în Antanta Balcanică.

În paralel Grigore Gafencu a trebuit să facă față amenințărilor din ce în ce mai transparente ale Germaniei, care prin vocea lui Fabricius considera *“acordul anglo-turc o adâncă dezamăgire și supărare”*²⁰.

Iar când acordul anglo-turc din mai 1939, a fost urmat în 21 iunie de cel franco-turc, atunci la protestele germane, atât Grigore Gafencu, cât și Armand Călinescu, au răspuns că *“hotărârea Turciei, a fost pricinuită de îngrijorarea sa în urma intrării trupelor italiene în Albania”*²¹.

Relațiile extrem de cordiale pe care România le avea în Turcia, îl vor determina pe Armand Călinescu să-i sugereze regelui Carol al II-lea ideea unei vizite la Istanbul, prilej cu care să solicite prin turci o ameliorare a rapoartelor cu U.R.S.S. sau, de ce nu, chiar un pact de neagresiune, fapt care se va petrece în data de 26 iulie 1939.

Din nefericire însă precipitarea evenimentelor și declanșarea celui de-al doilea război mondial vor împiedica acest demers, care în condițiile înțelegerii dintre Germania și U.R.S.S. din 23 august 1939 n-ar fi avut, nici un rezultat.

După 1 septembrie 1939 asupra celor patru state balcanice alături de presiunile Germaniei și Italiei se vor resimți din ce în ce mai mult și cele sovietice, astfel încât, încercând o ultimă formă de neutralitate, țările din Înțelegerea Balcanică vor încerca să realizeze o altă formulă de evitare a războiului cunoscută sub numele de Blocul Neutrilor.

¹⁷ *Ibidem.*

¹⁸ *Ibidem*, p.186.

¹⁹ *Ibidem.*

²⁰ Cristian Popișteanu, *op.cit.*, p. 264.

²¹ *Ibidem*, p. 265.

2. Blocul Neutrilor

În data de 12 noiembrie 1939, la 11 luni de când Grigore Gafencu preluase Ministerul de Externe, România traversase “faze deosebite din ce în ce mai grele”, începând cu “amenințarea germană”, continuând cu “furtuna Cehoslovaciei” și sfârșind cu “furtuna din Polonia”²². “Acordul economic (româno-german – n.n.) – o faptă de bună gospodărire și un paratrăsnet politic”²³ ținea încă Germania la distanță, la fel cum, lipsa unui acord cu Polonia, oferise României posibilitatea de a nu interveni în conflict păstrându-și astfel neutralitatea. La răsărit “Rusia a ieșit din amorțeală și înaintarea ei spre Marea Baltică, spre Bug și spre Carpații galițieni, poate însemna ocuparea unor poziții ofensive”²⁴ devenind un pericol pentru România în condițiile litigiului în problema Basarabiei și a lipsei unui acord cu U.R.S.S. Căutat pe filiera turcă, acest acord nu a putut fi realizat, deoarece Moscova, “nu exprima simpatii pentru blocul balcanic” și “împinsă de Germania, a cerut închiderea definitivă a strâmtorilor”²⁵

La vest “politica fostului Ministru de Externe maghiar Dl. Kanya, partizan al unei politici de neutralitate între cele două axe a fost înlocuită, prin politica actualului Ministru de Externe, contele Csaky, care a ținut să arate de la început prin declarații și fapte că este cu desăvârșire înfeudat politicii axei”²⁶, astfel încât, problema Transilvaniei se putea pune în orice moment.

De asemenea, în sud, exista un alt factor de insecuritate deoarece Sofia deși susținea că “numai problema teritoriului Dobrogei de sud împiedica Bulgaria să adere la Antanta Balcanică”²⁷ în fapt existau și alte revendicări atât în ceea ce privește Iugoslavia care ar trebui să-i “cedeze Țarigradul și o parte a Macedoniei”, dar și din partea Greciei care ar trebui “să renunțe la partea sa apuseană”²⁸

În concluzie, spunea Grigore Gafencu, “Politica noastră de echilibru, la care nu putem renunța fără a pune în primejdie ființa și neatârnamarea noastră, are nevoie însă să-i revizuiim toate elementele, pe care se sprijină până azi”²⁹

În acest păienjenis de intrigi politice și amenințări, o posibilă cale de urmat, apare în data de 13 octombrie 1939, la București cu ocazia întâlnirii dintre Grigore Gafencu și dl. Ghingi – reprezentantul guvernului italian în capitala României, care citând ca sursă Statele Unite prin vocea dl. Gunter, îi sugerează ministrului nostru ideea unui Bloc al Neutrilor sub conducerea Italiei. Ținând să precizeze faptul că nu este autorizat să discute despre acest subiect, dat fiind “legăturile prietenești” dintre dl. Ghingi și Grigore Gafencu, reprezentantul Italiei

²² Grigore Gafencu, *Însemnări politice, 1929-1939*, București, Editura Humanitas, 1991, p. 339.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ibidem*, p. 342.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ Arhivele Naționale ale României, București, fond. Grigore Gafencu, inventar 2106, dosar 15, p. 2.

²⁷ Grigore Gafencu, *Ultimele zile...*, p. 197.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ Idem, *Însemnări...*, p. 341.

solicită din partea română un punct de vedere referitor la “o grupare a statelor neutre din sud și sud-estul european sub egida Italiei”³⁰.

Întrucât nici Grigore Gafencu nu avea autorizare guvernului să discute acest subiect, în fața propunerii răspunde totuși că realizarea unui astfel de proiect “ar asigura neutralitatea Balcanilor și ar conveni astfel Germaniei”, constituind totodată “o cheazășie că Italia, care-și lua răspunderea morală de a îndruma o asemenea grupare va rămâne neutră până la sfârșitul războiului”³¹.

Potrivit intereselor României, venită din Italia, ideea nu putea deranja nici U.R.S.S., convenea Belgiei și Franței și în plus liniștea deopotrivă Roma asupra intențiilor anglo-franco-turce în Balcani, după cum liniștea și Turcia asupra intențiilor italiene în zonă.

Asupra acestui ultim aspect “clarificarea relațiilor italo-turce”, Grigore Gafencu se oferă ca în condițiile unor discuții oficiale, cu acceptul guvernului italian, să soneze personal părerea Turciei și “să înlesnească lămurirea raporturilor între Roma și Ankara”³².

Cu toate că, anterior acestei întâlniri, atât România, cât și alte state, își declaraseră neutralitatea (SUA și URSS) pe fondul experienței poloneze, era absolut necesară o redimensionare a eforturilor de pace, fapt pentru care propunerea Italiei devenea cât se poate de interesantă.

Reprezentând o cale ce putea duce la un plus de securitate regională și păstrarea frontierelor, alianța propusă putea deveni și un factor de rezistență împotriva înaintării bolșevice spre sud-est. În acest sens la 21 octombrie 1939, în cadrul întâlnirii dintre Grigore Gafencu și ambasadorul Franței la București, dl. A. Thierry, reprezentantul român, orientând discuția spre subiectul Blocului neutrilor, constata că “presa anglo-franceză ne împinge spre o politică de grupare a neutrilor”, fapt care îl determină pe trimisul francez să declare că “o asemenea politică corespunde întocmai intențiilor franco-engleze”. Având în vedere faptul că “o grupare de state neutre nu se poate (putea – n.n.) face sub egida unor state beligerante” (aluzie la presa anglo-franceză care punea în legătură acțiunea Angliei și Franței prin intermediul Turciei spre Balcani), Grigore Gafencu solicita reprezentantului francez încetarea unor astfel de prezentări deoarece “pentru a nu compromite sorții de izbândă a unei asemenea grupări de neutri” este necesar ca aceasta să apară “din propriul imbold al statelor dunărene și balcanice”³³.

Afirmând că inițiativa trebuie să aparțină în exclusivitate statelor balcanice, Grigore Gafencu sublinia în fapt că principiile neutralității exprimate de România la 6 septembrie să fie respectate mai ales că acestea, în linii generale, se înscriau în principiile de bază ale Înțelegerii Balcanice, reflectând astfel opțiunile neutre de pace ale întregii alianțe. Într-o formă concisă aceste coordonate de politică externă vizau

³⁰ Arhivele Naționale ale României, Fond Grigore Gafencu, inventar 2106, dosar 15, p. 107 (Notă asupra convorbirilor din 13 octombrie 1939 dintre Grigore Gafencu și dl. Ghingi, ministrul Italiei).

³¹ *Ibidem*, p. 108.

³² *Ibidem*, p. 109-111.

³³ *Ibidem*, p. 112-115 (Notă asupra convorbirilor avute în ziua de 21 octombrie 1939 de Grigore Gafencu cu A. Thierry).

hotărârea de a apăra independența și integritatea teritorială a României, respectarea tuturor angajamentelor politice și militare, continuarea apropierii între statele Înțelegerii Balcanice, în special între Turcia și Iugoslavia și realizarea unei destinderi în relațiile cu Ungaria și Iugoslavia. După întâlnirea cu reprezentantul Franței, înțelegând că paternitatea ideii unui Bloc al Neutrilor începe să fie revendicată, Grigore Gafencu consideră că este momentul ca acest proiect să fie pus în mișcare. Pentru aceasta, în 30 octombrie 1939, expediază pe adresa Ambasadei din Paris și a Legațiilor de la Londra, Berlin, Roma, Budapesta, Moscova și Sofia *“bazele pe care le socotim că s-ar putea constitui un bloc de state neutre în sud-estul european”*³⁴ după cum urmează:

- “1. Neutralitate desăvârșită în cadrul actualului conflict;
  2. Neagresiune între statele făcând parte din bloc; obligațiunile de asistență mutuală stipulate între unele state făcând parte din bloc rămân în vigoare și joacă în caz de agresiune;
  3. În cazul unei agresiuni externe împotriva unuia dintre statele făcând parte din blocul neutrilor, celelalte vor păstra cel puțin o neutralitate binevoitoare față de statul atacat;
  4. Deciziuni luate de acord în vederea normalizării măsurilor militare luate la frontierele comune;
  5. Stabilirea unui contact direct între miniștrii afacerilor străine ai statelor făcând parte din blocul neutrilor, schimb de informații politice și economice între guverne;
  6. Adoptarea unor măsuri de ordin economic în baza comunității de interese”³⁵.
- Subliniind că pentru moment *„nu poate fi vorba decât de un schimb de vederi pe cale diplomatică”*, Grigore Gafencu preciza că *„punctele de mai sus urmează să facă obiectul unei înțelegeri prealabile între cele patru State ale Înțelegerii Balcanice și vor fi supuse apoi Italiei, Bulgariei și Ungariei”*³⁶

Față de textul menționat anterior, în telegrama expediată la Ankara și Atena, ambasadiorilor Stoica și Cădere, Grigore Gafencu, subliniază că între Înțelegerca Balcanică și Blocul neutrilor există o mare deosebire în sensul că aderarea Bulgariei, Ungariei și Italiei *„nu este expres condiționată, cum e de pildă intrarea în Înțelegerea Balcanică, ci e determinată de ideea de neutralitate”*³⁷. Din aceste motive, potrivit lui Grigore Gafencu, Bulgaria și Ungaria *„nu au nici un motiv de a ridica obișnuitele lor pretenții”* mai ales că declarația de neutralitate era limitată la *„cadru actualului conflict”*, astfel încât angajamentele de asistență ale Turciei, în virtutea caracterului lor defensiv, *„nu o pot împiedica să intre în Blocul Neutrilor”*³⁸

Însărcinând pe cei doi reprezentanți ai statului român să aducă acest punct de vedere la cunoștința guvernului turc și grec, Grigore Gafencu specifică faptul că, în

³⁴ *Ibidem*, p. 118-119 (Telegrama adresată Ambasadei din Paris și Legației de la Londra, Berlin, Roma, Budapesta și Sofia din 30 octombrie 1939).

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ *Ibidem*, p. 116-117 (Telegrama aferentă către Ambasadele din Atena și Ankara, 30 octombrie 1939).

³⁸ *Ibidem*.

condițiile acceptării de către Turcia și Grecia propunerea pentru Bulgaria va veni din partea Iugoslaviei, iar în ceea ce privește Italia, solicitarea va veni din partea întregii Alianțe Balcanice.

Înțelegând că realizarea acestui proiect depindea în foarte mare măsură de modul în care era prezentată problema, Grigore Gafencu operează o serie de schimbări în cadrul reprezentărilor diplomatice ale României în unele capitale europene, fapt pentru care, deși era foarte apreciat la Budapesta, Raoul Bossy este luat și trimis la Roma. Din capitala Italiei, țară în jurul căreia gravita ideea de coordonare a viitorului bloc al neutrilor, Raoul Bossy va expedia spre București rapoarte prin intermediul cărora Grigore Gafencu va aprecia atât elementele sensibile ale proiectului, cât și căile de urmat.

Ajuns la Roma, chiar înainte de a-și prezenta scrisorile de acreditare, Raoul Bossy dă curs invitației reprezentantului Franței, André François-Poncet, care și-a exprimat pesimismul în legătură cu acest proiect, subliniind că „*Mussolini nu se putea împăca defel cu gândul unei neutralități definitive, atât datorită cuvântului dat lui Hitler, cât și din pricina temperamentului său dinamic, și a doctrinei sale intervenționiste*”³⁹. Confidențial, ambasadorul Franței îi va spune lui Raoul Bossy că Roma nu ar respinge „*în materie de modificări teritoriale ideea sacrificării intereselor românești*”⁴⁰ în speranța că în acest fel, pacea în regiune ar fi consolidată, dar că sub nici o formă Parisul nu ar admite prezența Italiei. După această discuție, într-o „*obișnuită vizită protocolară*”⁴¹, Bossy se întâlnește cu reprezentantul Germaniei la Roma, von Mackensen, prilej cu care ia act de faptul că „*deși Hitler și Mussolini favorizează orice acțiune menită să întărească pacea în bazinul mediteranean și dunărean, ei privesc amândoi cu scepticism ideea alcătuirii unui bloc neutru în Balcani*”⁴².

După prezentarea scrisorilor de acreditare în fața regelui Victor Emanuel al III-lea și întâlnirea cu Ciano, Raoul Bossy expediază în data de 22 noiembrie 1939 un raport amănunțit către Grigore Gafencu conform căruia Berlinul, prin vocea lui von Marckensen, transmitea clar ideea că „*un asemenea bloc nu se va alcătui niciodată*” deoarece Germania îl consideră „*ca o acțiune ostilă ei*” iar „*Italia și sateliții ei direcți nu vor participa nicicând la o asemenea formulă*”⁴³.

Câteva zile mai târziu, la 25 noiembrie 1939, Bossy se întâlnește cu ambasadorul Franței, care tocmai ieșea de la Ciano. În urma discuției rezulta că „*după o matură chibzuire*”, guvernul italian hotărâse să nu se angajeze definitiv în privința unei neutralități, preferând încheierea unor acorduri bilaterale⁴⁴.

Aprofundând discuția, ambasadorul francez a lăsat să se înțeleagă că Italia, având foarte strânse raporturi cu Ungaria, ar fi dorit o înțelegere a statelor balcanice fără România, ungurii căutând „*în mod febril o formulă (alianță politică sau uniune*

³⁹ Raoul Bossy, *Amintiri din viața diplomatică*, vol. II, București, Editura Humanitas, 1993, p. 177.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 178.

⁴¹ *Ibidem*, p. 182.

⁴² *Ibidem*, p. 183.

⁴³ *Ibidem*, p. 195.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 197.

personală) care să le permită să se prezinte, la o viitoare conferință de pace, strâns legați politic de Italia, astfel încât pretențiile lor (teritoriale – n.n.) să fie înglobate în masa revendicărilor italiene”⁴⁵

În același context, având în vedere vârsta înaintată a amiralului Horthy, guvernul fascist „îmbătat și orbit de fanteziile și grandomania sa, urmărirea să acumuleze pe fruntea suveranului său cât mai multe coroane, Rege al Italiei și Albaniei, Împărat al Etiopiei, poate Rege al Croației și – de ce nu – Rege al Ungariei”⁴⁶. Informat asupra intențiilor italiene Grigore Gafencu sondează și părerea Iugoslaviei, care prin intermediul telegramei nr. 70533 din 11 noiembrie 1939, semnată de reprezentantul român Cădere, îi parvine la București cu punctul de vedere potrivit căruia „Blocul neutrilor nu poate fi conceput fără prezența – dar nu (sub – n.n.) conducerea Italiei”⁴⁷.

În continuarea aceleiași telegramă, se sublinia faptul că, potrivit lui Markovici, „atât Turcia cât și Anglia depun stăruințe pentru ca Bulgaria să obțină anumite satisfacții de ordin teritorial din partea României”, fapt care inducea ideea că pentru realizarea blocului neutrilor sacrificiile ar trebui să vină exclusiv de la București⁴⁸.

Patru zile mai târziu, în 14 noiembrie, reprezentatul român de la Londra, informa că lordul Lloyd preciza, referitor la proiectul neutrilor, că Anglia nu poate fi deranjată de o astfel de construcție, dar că, pentru realizarea sa, România va trebui să facă unele concesiuni teritoriale în favoarea Bulgariei⁴⁹. Mai mult decât atât, Anglia sugera României, că nu este momentul să i se ceară „să-și precizeze atitudinea într-un viitor conflict pe care l-am putea avea cu Rusia, deoarece nu ne-ar putea da acum o asemenea lămurire”⁵⁰.

Revenind la Italia, în data 22 noiembrie 1939, Bossy raportează la București că, potrivit opiniilor din cadrul corpului diplomatic acreditat la Roma, „guvernul fascist ar prefera să fie nucleul în jurul căruia să se grupeze pe rând, pe baza unor acorduri bilaterale țări din sud-estul European”⁵¹, care potrivit părerii maghiare ar deveni sateliții săi.

În continuare, pe baza întâlnirilor cu omologii săi iugoslav, turc și elen, Bossy subliniază că în timp ce Belgradul „dezavuează o înțelegere cu statele mici în favoarea unei alianțe cu o mare putere așa cum este Italia”, Turcia și Grecia „sunt foarte favorabil ideii unui bloc balcanic”⁵², manifestând rezistență față de ideea unei alianțe sub auspiciile Romei. Altfel spus, exista teama ca nu cumva Italia să manifeste tendințe de hegemonie în Balcani, lucru care n-ar fi convenit deloc Greciei și Turciei,

⁴⁵ *Ibidem*, p. 198.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ Arhivele Naționale ale României, fond Grigore Gafencu, inv. 2106, dosar 15, p. 120-122.

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 124 (Nota informativă din 14 noiembrie 1939 a Legației din Marea Britanie către București).

⁵⁰ *Ibidem*, p. 129-132 (Telegrama nr. 6625 din 22 noiembrie adresată de Raoul Bossy lui Grigore Gafencu).

⁵¹ *Ibidem*.

⁵² *Ibidem*.

în timp ce Iugoslavia, sub auspiciile guvernului de la Roma, s-ar fi considerat mai puternică și mai apărută.

Dar suspiciunea, potrivit căreia Italia și-ar fi arogat anumite merite în Balcani, venea mai ales din partea Germaniei, care prin acțiunile ambasadorului von Pappen la Ankara făcea totul pentru a distanța Turcia de astfel de alianțe, cât și pentru a atrage Bulgaria în jocul Berlinului.

Asigurându-se că atât guvernul de la Budapesta, cât și cel sovietic, dovedește un total dezinteres față de acest proiect, Germania face publică ideea potrivit căreia „România face un joc periculos”⁵³ deoarece sub eticheta neutralității, țintește constituirea unui bloc îndreptat împotriva Berlinului și a intereselor sale în zona Balcanilor.

În aceste condiții, Italia, în dorința de a nu altera relațiile cu Germania, anunță public, în data de 16 decembrie 1939, cu prilejul discursului rostit de Ciano, că „guvernul fascist nu a lua și nu va lua inițiative pentru constituirea unui bloc al neutrilor”⁵⁴.

Convins că în sabotarea acestui proiect Germania a fost opozantul cel mai îndârjit și că principalul artizan în îndeplinirea lui a fost von Mackensen, la 19 decembrie 1939 Raoul Bossy are întrevedere cu acesta prilej, cu care, i-a spus colegului german că este „groparul blocului neutrilor”⁵⁵. În aceste împrejurări guvernul de la București și în mod special ministrul de externe Grigore Gafencu devin conștienți de eșecul proiectului și abandonează definitiv această idee începând cu anul 1940.

În bilanțul de politică externă din data de 6 martie 1940 prezentat în Conferința Consilierilor regali și a regelui Carol al II-lea, Grigore Gafencu subliniază faptul că în ciuda eșecului proiectului Blocului Neutrilor „situația țării noastre atât de tulbură la izbucnirea marelui război s-a limpezit” în sensul că România are sprijinul anglo-francez în fața unei agresiuni rusești, s-a apropiat față de Italia, Uniunea Sovietică pare să-și fi amânat planurile de expansiune iar Înțelegerea Balcanică și-a strâns rândurile⁵⁶.

Din nefericire însă toate aceste garanții de liniște se vor prăguși câteva luni mai târziu, iar România va cădea pradă aceluși spirit invadator despre care Emilia Montégut spunea că „există și va exista până când Europa își va regăsi unitatea pierdută sau, mai bine spus, până ce își va găsi noua sa unitate”⁵⁷.

⁵³ Raoul Bossy, *op.cit.*, p. 195.

⁵⁴ Arhivele Naționale ale României, fond Grigore Gafencu, inv. 2106, vol. 15, p. 138 (Telegrama nr. 7245 expediată de Raoul Bossy la București în 19 decembrie 1939).

⁵⁵ Raoul Bossy, *op.cit.*, p. 204.

⁵⁶ Arhivele Naționale..., dosar 37, p. 93-99.

⁵⁷ Grigore Gafencu, *Ultimele zile...*, p. 21.

GRIGORE GAFENCU AND THE SECURITY FORMULA ENTITLED "THE NEUTER'S BLOCK"

SUMMARY

This study it is named *Grigore Gafencu and the security formula tilted "The Neuter's Block"*, and it is divided into two parts.

The first one is titled *From The Antanta to the Neuter's Block* and the second on is titled *The Neuters Block*.

In the first part the author speaks about the naming of Grigore Gafencu to the leading of the Foreign Ministry beginning with the 21st of December 1938 in the Armand Călinescu Govern. He was considered to be "*the most sincere man attached to the extern politic promoted by Romania after 1916*"

In the second part the author presents Grigore Gafencu affirmation about the period of that time: "Our equilibrium politic to which we can't give up without putting in danger our being and freedom, it needs to review all the elements, to which it is upholding till today".

Grigore Gafencu underlined the fact that the neutrality principles expressed by Romania on 6th of September to be respected especially that this, in general lines, are registering in the base principles of the Balkan Agreement, reflecting in this way the peace neuter option f the whole alliance.